

Akvizityviniai veiksmažodžiai *gauti* ir *tekti* senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių kalbos raštuose¹

Erika Jasionytė-Mikučionienė

Lietuvių kalbos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius, Lietuva

El. paštas: erika.jasionyte@gmail.com

Santrauka

Straipsnyje analizuojami lietuvių kalbos veiksmažodžiai *gauti* ir *tekti* kaip akvizityvinio modalumo raiškos priemonės senuosiuose lietuvių kalbos raštuose (XVI–XVII a.). Plačiau ar siauriau *gauti* tipo veiksmažodžiai tirti anglų (Gronemeyer 2001), švedų (Viberg 2002), vokiečių (Lenz 2008), estų (Tragel ir Habicht 2012), netgi tajų kalbose (Takahashi 2006). Vis dėlto, kaip pastebima van der Auweros *et al.* straipsnyje (2009), trūksta detalesnių *gauti* tipo veiksmažodžių kaip akvizityvinio modalumo raiškos priemonių tyrimų ankstesniuose kalbų raidos etapuose. Lietuvių kalbos *gauti* ir *tekti* daugiausia tirti dabartinėje bendrinėje lietuvių kalboje (žr. Usoniene, Jasionyte 2010; Jasionytė-Mikučionienė 2014), o išsamesnio tyrimo, skirto *gauti* ir *tekti* vartosenai įvairiuose senuosiuose lietuvių kalbos tekstuose, nėra. Tad straipsnio tikslas – aprašyti veiksmažodžių *gauti* ir *tekti* vartosenos ypatumus XVI–XVII a. lietuvių kalbos raštuose ir aptarti galimas modalinių reikšmių raidos tendencijas.

Raktažodžiai: akvizityviniai veiksmažodžiai, akvizityvinis modalumas, nemodalinės ir modalinės reikšmės, nuo situacijos (ne)priklausanti galimybė, senieji lietuvių kalbos raštai

Acquisitive verbs *gauti* ‘get’ and *tekti* ‘be gotten’ in the 16th–17th century texts of Old Lithuanian

Abstract

The present paper deals with the verbs *gauti* ‘get’ and *tekti* ‘be gotten’ as a means of acquisitive modality in the 16th–17th century texts of Old Lithuanian. The realizations of acquisitive modality in Old Lithuanian have not been examined yet. Thus, the aim of

¹ Tyrimas atliktas pagal projektą „Modalumas ir evidencialumas lietuvių kalboje“, finansuojamą Lietuvos mokslo tarybos (sutarties nr. MIP-062/2014).

the paper is to explore the use of the verbs *gauti* ‘get’ and *tekti* ‘be gotten’ in the selected Old Lithuanian texts and to discuss the potential direction of the development of their modal meanings.

The study of the Old Lithuanian writings shows that both verbs *gauti* ‘get’ and *tekti* ‘be gotten’ are most frequently used as non-modal verbs in Old Lithuanian. The verb *gauti* ‘get’ typically comes in personal constructions, while the verb *tekti* ‘be gotten’ appears in impersonal as well as personal constructions. The Lithuanian verbs under consideration denote acquisition in the constructional patterns with NP as their grammatical object. However, the thorough analysis of the verbs in the selected texts also reveals evidence of their modal use. The modal meanings of the verbs under study are prominent in constructions with an infinitival complement. Both acquisitive verbs allow modal readings with transitive as well as intransitive verb complements. *Gauti* ‘get’ functions as a modal verb more frequently than *tekti* ‘be gotten’. The few modal instances of the latter have been found only in non-original texts. Moreover, the verb *tekti* ‘be gotten’ can express participant-external modality only (possibility or necessity). However, since the examples of modal *tekti* ‘be gotten’ come from the translations from Polish, the influence of the source language should not be overlooked.

In contrast, the verb *gauti* ‘get’ functions as a modal verb in both original and non-original Lithuanian texts, and it expresses actualized possibility, participant-internal and participant-external possibility. It was noticed that the participant-external use is more frequent than the participant-internal one. Since in Contemporary Lithuanian *gauti* ‘get’ is specialized for expressing participant-external modality, we may assume that participant-internal possibility might have disappeared over time. It is also worth to note that in the texts under analysis *gauti* ‘get’ does not display the modal meaning of necessity, which is a frequent use of the verb in Contemporary Lithuanian. Thus, its meaning of modal necessity may have developed later than the meaning of possibility. Moreover, it has been observed that *gauti* ‘get’ typically occurs as a modal verb in the texts published in Minor Lithuania.

Keywords: acquisitive verbs, acquisitive modality, modal and non-modal meanings, participant-internal and participant-external possibility, Old Lithuanian writings

1 Įžanga

Akvizityvinis modalumas – Baltijos regiono (ir kai kuriose kitose) kalbose paplitęs reiškinys. Šis modalumo tipas skiriamas *gauti* tipo veiksmažodžių pagrindu, o pats terminas „akvizityvinis modalumas“ sudarytas pagal anglų kalbos veiksmažodį *acquire* ‘įgyti’ (plačiau apie tai žr. van der Auwera *et al.* 2009). *Gauti* tipo veiksmažodžiai iš pirminės (arba šaltinio (ang. *source*) reikšmės) „gauti, įgyti“ išplėtoja modalines ir kitokias gramatines reikšmes; plg. švedų kalbos veiksmažodžio *få* ‘gauti’ pavyzdį, kuriuo perteikiama deontinė būtinybė (resp. įpareigojimas):

(1) *Den som inte är sjuk är följaktligen frisk och får åka hem gen.*

*The person who is not ill is consequently well and **has to go back home.***

(Viberg 2002, 133)

‘Žmogus, kuris neserga, vadinasi, yra sveikas ir turi grįžti namo.’

Van der Auwera *et al.* (2009), apžvelgdami *gauti* tipo veiksmažodžių kaip akvizityvinio modalumo raiškos priemonių vartoseną Šiaurės Europos (įskaitant latvių bei lietuvių kalbas) ir Piet(ryčių) Azijos regionų kalbose, pastebėjo, kad tokie veiksmažodžiai dažniausiai (ir pirmiausia) turi modalines galimybes, rečiau – modalines būtinybės reikšmes (žr. van der Auwera *et al.* 2009). Abejodami Bybee *et al.* (1994) iškelta vienakryptiškumo hipoteze, kad nuo situacijos dalyvio nepriklausantis (ang. *participant-external*) modalumas atsiranda iš nuo situacijos dalyvio priklausančio (ang. *participant-internal*) modalumo, straipsnio autoriai tvirtina, kad galima dvikryptė raida:

1) NSDP² modalumas > NSDN modalumas

2) NSDN modalumas > NSDP modalumas

Vis dėlto tam, kad galima būtų išsiaiškinti, kuri raidos kryptis būdinga kuriai kalbai, reikalinga atlikti (jei įmanoma) detalesnius senųjų tekstų tyrimus (van der Auwera *et al.* 2009, 294).

Dažnai *gauti* tipo veiksmažodžiai kartu su kitais predikatiniais žodžiais sudaro sudėtinius predikatus ir, be modalinių, turi įvairių gramatinių reikšmių: kauzatyvinę, inchoatyvinę, pasyvinę ir kitokių (plačiau žr. Heine ir Kuteva 2002). Tipiška, kad *gauti* tipo veiksmažodžiai modalines (kaip ir kitas gramatines) reikšmes perteikia konstrukcijose su objekto bendratimi. Dabartinėje lietuvių kalboje *gauti* ir *tekti* modalumą taip pat realizuoja struktūriniame modelyje su bendraties komplementu. *Gauti* ir *tekti* kaip modalinių veiksmažodžių statusas skiriasi iš esmės: veiksmažodis *gauti* yra periferinis akvizityvinio modalumo žymiklis, o veiksmažodis *tekti* įsitvirtinęs kaip tipiška kalbamo modalumo tipo raiškos priemonė. Ir *gauti*, ir *tekti* reiškia nuo situacijos dalyvio nepriklausantį modalumą, pvz.:

– galimybė:

(2) *Gal jam pasiseks <...> ir **gaus** žaisti <...>.*

– būtinybė:

(3) *Apgailestauju, bet jums **teks** palaukti.*

Nuo situacijos dalyvio nepriklausančio modalumo potipių pasiskirstymas *gauti* ir *tekti* semantinėje struktūroje nevienodas: *gauti* dažnesnis reiškdamas nuo situacijos dalyvio nepriklausančią galimybę, o *tekti* – nuo situacijos dalyvio nepriklausančią būtinybę (plačiau žr. Jasionytė-Mikučionienė 2014).

² NSDP – nuo situacijos dalyvio priklausantis; NSDN – nuo situacijos dalyvio nepriklausantis.

Tyrimų, skirtų akvizityvinio modalumo raiškai veiksmažodžiais *gauti* ir *tekti* ankstesniais lietuvių kalbos raidos etapais, kol kas nėra. Todėl straipsnyje siekiama aprašyti veiksmažodžių *gauti* ir *tekti* vartosenos ypatumus senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių kalbos raštuose ir aptarti galimas modalinių reikšmių raidos tendencijas. Atskiruose straipsnio skyriuose analizuojamos konstrukcijos, kuriose pasirodo veiksmažodžiai *gauti* bei *tekti*, nagrinėjamos nemodalinės ir modalinės veiksmažodžių reikšmės, galimos reikšmių tarpusavio sąsajos, pagaliau pateikiamos išvados.

2 Tyrimo medžiaga ir metodai

Empirinės medžiagos tekstyną sudaro XVI–XVII a. tekstai. Iš XVI a. tekstų nagrinėti pusiau originaliais laikomi Bretkūno *Postilė* (BP), Bretkūno giesmynas (BG), Wolfenbiutelio *Postilė* (WP₂), neoriginali Daukšos *Postilė* (DP). Iš XVII a. tekstų nagrinėti originaliu laikomi Sirvydo *Punktai sakymų* (PS), pusiau originalūs Kleino giesmynas (KING) (taip pat ir vėlesni leidimai: Rikovijaus bei Šusterio giesmynai) bei Rėzos psalmynas *Psalteras Dovydo* (RPs), neoriginalūs Zengštoko *Evangelijos bei Epistolos* (ZEE) ir giesmynas (ZG), *Knyga nobažnystės* (KN), Slavočinskio giesmynas (SG), Vaišnoro *Žemčiūga Teologiška* (MT). Analizuojant senuosius raštus naudotasi Lietuvių kalbos instituto sudarytomis elektroninėmis senųjų raštų konkordancijomis (<http://www.lki.lt/seniejirastai/home.php>), taip pat pačiais paminklais. Iš viso išanalizuoti 685 veiksmažodžio *gauti* ir 87 veiksmažodžio *tekti* pavyzdžiai. *Gauti* ir *tekti* pavartojimų skaičius nagrinėtuose senuosiuose tekstuose apibendrintas lentelėje:

Amžius	Šaltinis	Veiksmažodis	
		<i>gauti</i>	<i>tekti</i>
XVI a.	BP	138	3
	BG	31	0
	WP ₂	18	1
	DP	45	21
XVII a.	ZEE	15	2
	ZG	44	1
	KN	29	17
	SG	58	0
	MT	24	0
	ChST	48	19
	RPs	13	3
	PS	5	7
	KING	74	5
	RG	80	5
	ŠG	63	3

1 lentelė. *Gauti* ir *tekti* pavartojimų skaičius nagrinėtuose senuosiuose raštuose

Nagrinėjant veiksmažodžius *gauti* ir *tekti* senuosiuose tekstuose remiamasi deskriptyviniu metodu, nes straipsnio tikslas – aprašyti veiksmažodžių *gauti* ir *tekti* vartosenos ypatumus XVI–XVII a. lietuvių kalbos raštuose. Lietuvių kalbos akvizityvinių veiksmažodžių vartosenos ir reikšmių aprašas neįmanomas be analizės, todėl aptariant galimas veiksmažodžių semantinės raidos tendencijas, taikomas analitinis metodas.

3 Akvizityvinių veiksmažodžių morfosintaksė

Nagrinėtuose senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių kalbos tekstuose užfiksuotas ir veiksmažodis *gauti*, ir *tekti*, teigiamos, neigiamos, o kai kur (pavyzdžiui, RPs) sangražinės analizuojamų veiksmažodžių formos. Kaip matyti iš 1 lentelės, tiek XVI, tiek XVII a. nagrinėtuose tekstuose veiksmažodis *gauti* vartojamas gerokai gausiau nei *tekti*. Šį faktą galėtų lemti tai, kad tuo metu *gauti* jau buvo įsitvirtinęs kaip dinaminio posesyvumo raiškos priemonė³, negana to, kai kur (pavyzdžiui, BP) šalia *gauti* dinaminiam posesyvumui perteikti vartojamas kitas panašios semantikos veiksmažodis *įgyti*.

Reikia pasakyti, kad nagrinėtuose senuosiuose tekstuose dažnesnės teigiamos *gauti* ir *tekti* formos nei neigiamos. Dominuoja vardažodinė nagrinėjamų veiksmažodžių komplementacija, nors esama atvejų, kai akvizityvinių veiksmažodžių objektu eina bendratis ar prielinksnio grupė. Veiksmažodis *gauti* (ir teigiamos, neigiamos jo formos) vartojamas asmeninėse konstrukcijose [NOM *gauti* ACC/GEN], o veiksmažodis *tekti* – dažniausiai beasmeninėse konstrukcijose [DAT *tekti* GEN/NOM], pvz.:

(4) *Ne tėjo iiemus dūnos kítad ir per tris diénas <...>*⁴ (DP 288,37)

Šiuo atveju veiksmažodžio *tekti* reikšmė perfrazuotina ne kaip „kažkas negauna X“ (t. y. nepatenka į posesyvumo būseną), bet kaip „praranda X“ (t. y. išeina iš posesyvumo būsenos), kuri dabartinėje bendrinėje lietuvių kalboje realizuojama asmeninėje konstrukcijoje NOM *netekti* GEN. Neigiamo gavimo (arba išėjimo iš posesyvumo būsenos) reikšmė *tekti* vartojamas kaip asmeninis veiksmažodis, plg.:

(5) *<...> Todel ne tekfu aß kittam / Net taw <...>* (ŠG 588,17)

Struktūriniai modeliai, kuriuose senuosiuose šaltiniuose pasirodo akvizityviniai veiksmažodžiai, apibendrinti 2-oje ir 3-oje lentelėse:

³ Neatsitiktinai ir dabartinėje lietuvių kalboje *gauti* specializuotas kalbamo tipo posesyvumui reikšti; daugiau žr. Jasionytė-Mikučionienė 2014.

⁴ Senųjų raštų pavyzdžių rašyba šiame straipsnyje šiek tiek supaprastinta: vietoje <a>, <e>, <i>, <u>, <à>, <ú>, <3>, <ž> rašoma <a>, <e>, <i>, <u>, <a>, <ú>, <z>, <ž>.

Amžius	Šaltinis	Struktūrinis modelis	
		NOM <i>gauti</i> ACC/GEN	NOM <i>gauti</i> INF
XVI a.	BP	+	+
	BG	+	+
	WP ₂	+	-
	DP	+	-
XVII a.	ZEE	+	-
	ZG	+	+
	KN	+	-
	SG	+	-
	MT	+	-
	ChST	+	-
	RP _s	+	-
	PS	+	-
	KING	+	+
	RG	+	+
ŠG	+	+	

2 lentelė. Struktūriniai veiksmažodžio *gauti* modeliai

Amžius	Šaltinis	Struktūrinis modelis			
		DAT <i>tekti</i> ACC/ GEN/NOM	NOM <i>tekti</i> LOC/PP	DAT <i>tekti</i> AdvP	DAT <i>tekti</i> INF
XVI a.	BP	+	-	-	-
	WP ₂	+	-	-	-
	DP	+	-	+	+
XVII a.	ZEE	+	-	-	-
	ZG	+	-	-	-
	KN	+	+	-	+
	ChST	+	-	-	-
	RP _s	+	-	-	-
	PS	+	-	-	-
	KING	+	-	-	-
	RG	+	-	-	-
ŠG	+	-	-	-	

3 lentelė. Struktūriniai veiksmažodžio *tekti* modeliai

4 Akvizityvinių veiksmažodžių semantika

Fraenkeli etimologijos žodyne (1962, 1965) *gauti* ir *tekti* pateikti kaip leksiniai veiksmažodžiai: veiksmažodžio *gauti* straipsnyje išskirta gavimo reikšmė, o veiksmažodžio *tekti* – reikšmės „pakakti, užtekti“, „gauti, atitekti“, „ateiti, prieiti“, „atsitikti“; galimų modalinių reikšmių nurodyta nėra. Kitaip Smoczyński etimologijos žodyne (2007), kur ir prie *gauti*, ir prie *tekti*, be leksinių, identifikuota ir modalinė būtinybės reikšmė – apie tai, kad *gauti* ir *tekti* gali turėti modalinę galimybės reikšmę, nekalbama. Minėtame žodyne akvizityvinių veiksmažodžių reikšmės sunumeruotos, – modalinė būtinybės reikšmė eina paskiausiai, tad darytina prielaida, kad jos susiformavimas gali būti vėliausias. Pasirinktų XVI–XVII a. tekstų analizė rodo, kad akvizityviniai veiksmažodžiai, pirmiausia *gauti*, realizuoja modalinę galimybės reikšmę, – modalinės būtinybės reikšmės pavyzdžių, galima sakyti, nėra. Nepaisant to, kad modalinės vartosenos atvejų esama gerokai mažiau nei nemodalinės, analizuota medžiaga rodo esanti vertinga bandant apčiuopti akvizityvinių veiksmažodžių modalinių reikšmių užuomazgas: veiksmažodžio *gauti* pavyzdžiai, iliustruojantys modalumą, sudaro apie 10% visų rastų *gauti* pavyzdžių. Išskirtini Mažosios Lietuvos atstovų Bretkūno bei Kleino darbai, taip pat vėlesni Kleino giesmyno leidimai (Rikovijaus bei Šusterio giesmynai), kur *gauti* užfiksuotas modaline galimybės reikšme. Kalbant apie veiksmažodį *tekti*, minėtini neoriginalūs iš lenkų kalbos versti Daukšos *Postilė* bei *Knyga nobažnystės*. Palyginti su *gauti*, *tekti* kaip modalinio veiksmažodžio apraiškos nagrinėtuose senuosiuose tekstuose labai menkos.

4.1 Nemodalinių reikšmių lygmuo

Analizuotuose senuosiuose lietuvių kalbos raštuose akvizityviniai veiksmažodžiai produktyviausiai realizuoja dinaminį posesyvumą, arba kitaip – patekimą į posesyvumo būseną. Įmanomas ir konkretusis (6 pavyzdys), ir abstraktusis (7 pavyzdys) posesyvumas, pvz.:

(6) <...> / *Per tawa Pon apschlekima / Grieku **gaufim** atleidima / <...>* (BG 60,19)

(7) *Kad Petras wino taurele **gawa**, Ifzgiere Ionop taworšiop sawa, <...>* (SG 71,16)

Pastebėtina, kad daugelyje tirtų tekstų, pavyzdžiui, BG, DP ir kituose, tarp paliudytų *gauti* ir *tekti* formų dominuoja abstraktus posesyvumo reikšmė: tai greičiausiai susiję su religiniu tekstų turiniu, – vyrauja tokie junginiai kaip *gauti atleidimą*, *gauti išganymą*, *gauti dangaus karalystę*, *gauti įsakymą* ir pan. Neigiamos akvizityvinių veiksmažodžių, o ypač *gauti*, formos vartojamos neigiamo gavimo reikšme, t. y. perteikia nepatekimą į posesyvumo būseną, pvz.:

(8) <...> *ir biloia jopi: Miftre mes perwiffą nakti dirbome / ir niek **negawome**.* (ZEE 100,5–7)

Pastebėta, kad neigiamos veiksmažodžio *tekti* formos, be dinaminio posesyvumo, turi dar vieną reikšmę – „trūkti, neužtekti, nepakakti“, plg.:

- (9) *Tare Hadad Faraonop: Palaysk mane, kad eycia žiameñ mano. Bet Farao tare jam: Bet ko **netęka** tau manimpi, jog fžtey, jefzkey layftis žiameñ?* (ChST 636,22)

Tarp neigiamų *tekti* formų kalbama reikšmė yra dominuojanti: greičiausiai tokia nepakankamumo semantika ir paaiškintų faktą, kodėl neigiamos *tekti* formos neretai išlaikomos beasmenėse konstrukcijose. Praradimo reikšmės, šiandieninėje kalboje leksikalizuotos asmeninėmis neigiamomis *tekti* formomis (pavyzdžiui, *Ligonis **neteko** sąmonės*), atvejų nepaliudyta.

Analizuotuose senuosiuose raštuose *gauti* vartojamas dinamiškoms situacijos perteikti: neretai kalbamu veiksmažodžiu reiškiamo veiksmo subjektas yra aktyvus (agentas), jis inicijuoja ir kontroliuoja veiksmą, kuris priklauso nuo veiksmo atlikėjo valios ir pastangų, pvz.:

- (10) *O Iezau tegul tawe po smerties regiamo / O Maria **gauk** mumus ko ćionay giejdziame.* (SG I 21,21–22)
- (11) *Ne apfiriket bet budeket / neša iufu neprietelius Welinas waikfchczoi aplinkui kaip riekensfis læwas iefchkodams / ieib ka prariti **gautu** / Tam paffiftenkite wieroie.* (BP I 213,20)

Būtent veiksmažodžio *gauti* atveju įmanoma gaudymo reikšmė, nors ji ne tokia produktyvi kaip patekimo į posesyvumo būseną reikšmė, pvz.:

- (12) *Wiel priliginta jra Karalifsta Dangaus tynklui / imeřtamũiem mariořna / kurũ wiřfokias weifles řuwu **gauna**.* (ZEE 194,3–5)

Minėtina, kad veiksmažodis *tekti*, be dinaminio posesyvumo, turi fizinio poveikio ir nevalingo judėjimo reikšmes: pastaruoju atveju subjektas atsitiktinai kažkur patenka, atsiduria⁵. Nors nagrinėtuose senuosiuose raštuose veiksmažodis *tekti* dažniausiai randamas trečiojo asmens formomis, DP, BP I-oje dalyje bei *Knygoje nobažnystės* aptariamas veiksmažodis pavartotas asmenine (o kai kur ir sangražinė) forma, kai reiškia judėjimą:

- (13) <...> *teip' daridami **tékřimeš** giwāton' amžinon'* (DP 326,14)
- (14) *Duok máñ gārboná táwo Pone Iezau **teakti** / O dangu táwo draugia řuwiernáys pářeakti.* (KN G 234,17-18)

⁵ Kalbama reikšmė dabartinėje bendrinėje lietuvių kalboje būdinga priešdėliniam vediniui *patekti*.

Subjekto semantinis vaidmuo – agento, būtent dėl to judėjimo semantika realizuojama asmeninėje konstrukcijoje. Atkreiptinas dėmesys, kad judėjimo reikšmę gana gerai išplėtoję kitų kalbų *gauti* tipo veiksmažodžiai, ypač anglų ir švedų kalbų (žr. Gronemeyer 2001; Viberg 2002), taip pat estų kalbos atitikmenys (Tragel ir Habicht 2012). Judėjimo reikšmė reikšminga susidarant modalinėms reikšmėms: pavyzdžiui, anglų kalbos *get* ‘gauti’ modalinės galimybės, arba leidimo (ang. *permission*), ištakos – judėjimo semantika (Gronemeyer 2001, 215). Estų kalboje veiksmažodžio *saama* ‘gauti’ pirminė reikšmė taip pat yra judėjimo, kuria remiasi tolesnės, vėliau susidariusios reikšmės, tarp jų ir modalinės (plačiau žr. Tragel ir Habicht 2012). Nuomonę, kad veiksmažodžio *tekti* modalinės reikšmės remiasi judėjimo reikšme, yra pateikęs Wälchli (1996). Iš pirmo žvilgsnio toks aiškinimas rodytųsi pagrįstas, nes dinaminio posesyvumo ir judėjimo reikšmės susijusios konceptualiai: dinaminis posesyvumas nusako posesumo, t. y. tam tikro konkretaus arba abstraktaus objekto, judėjimą posesoriaus, dažniausiai žmogaus, link (apie tai, kad posesyvumas konceptualiai siejamas su lokacija, žr. Heine 1997, 50–53; taip pat Payne 2009, 107–142). Pagrindinis tokio aiškinimo argumentas yra tas, kad semantiniai posesoriaus ir lokatoriaus vaidmenys yra panašūs: posesorius suvokiamas kaip posesumo vieta, arba lokatorius, plg. konstrukcijas:

(15) <...> *idánt giarklen jo ne teaktume.* (KN 191,4)

(16) *Knyga teko man.*

Greičiausiai dėl tokio konceptualiojo panašumo *gauti* tipo veiksmažodžių semantinėje struktūroje, šalia posesyvinės (tiksliau – dinaminio posesyvumo reikšmės), galima judėjimo reikšmė. Vis dėlto tirtuose senuosiuose XVI–XVII a. tekstuose *gauti* ir *tekti* pernelyg mažai vartojami judėjimo reikšme, kad būtų galima užčiuopti semantinį ryšį tarp judėjimo ir modalinių nagrinėjamų akvizityvinių veiksmažodžių reikšmių.

4.2 Modalinių reikšmių lygmuo

Remiantis kai kurių Europos ir (Rytų) Azijos kalbų medžiaga, šaltinio konstrukcijos, paremtos leksinėmis priemonėmis „gauti, įgyti“, didžiąja dalimi išplėtoja modalines galimybės reikšmes (van der Auwera *et al.* 2009). Kaip rodo senųjų lietuvių kalbos raštų analizė, akvizityvinių veiksmažodžių, ypač *gauti*, vartosena atitinka kalbamą semantinės raidos tendenciją ir pirmiausia yra potencialūs reikšti **galimybę**. Skirtingai nei germanų kalbų veiksmažodžiai (pavyzdžiui, vokiečių *bekommen* ‘gauti’ ir *kriegen* ‘gauti’, olandų *krijgen* ‘gauti’), kurie akvizityvinį modalumą realizuoja tik konstrukcijose su tranzityvine bendratimi (žr. van der Auwera *et al.* 2009, 289), lietuvių kalbos veiksmažodžiai *gauti* ir *tekti* senuosiuose lietuvių kalbos tekstuose yra potencialūs akvizityvinį modalumą perteikti ir tada, kai komplementuojami tranzityvine bendratimi (17 pavyzdys), ir tokiais atvejais, kai papildomi intransityvine bendratimi (18 pavyzdys), plg.:

- (17) 3. *Maną wardą garbink tikray / Irgi wargé praþyk wiernay / Turri þwëfti þwenta diená / Ieib tawij' dirpti gáucza / Kyriel.* (KING 163,7–10)
- (18) *Sekma diena turi fchwëfti / Ieng gaus fcheimina atilfeti / palaubig pilditi ghrieku / Ieib Diaws ing tawe gijwentu.* (ZG 43v,21–23)

Lyginant su *tekti*, *gauti* modalumą reiškia dažniau. Iš XVI a. raštų atskirai aptartini Bretkūno tekstai: *Postilė* bei *Giesmės Duchanos*. BP laikoma pirma pusiau originalia spausdinta lietuviška knyga, kurioje pateikti paties Bretkūno sakyti pamokslai ir žymiausių protestantų teologų darbai (Aleksnevičienė 2005, 29). Analizuotuose Bretkūno tekstuose *gauti* rastas realizuojantis keleriopo pobūdžio galimybę. Pirmiausia minėtinas aktualizuotos nuo situacijos dalyvio nepriklausančios galimybės (ang. *participant-external actuality*) raiškos atvejais, pvz.:

- (19) *Rodas nu mirti noriu / nefa efch gawau ifchwifti akimis sawa Ifchganithoghi tawa.*
(BP I 96,4)

Pateiktame pavyzdyje iliustruojama praeityje patirta dalykų padėtis: subjektas gavo išvysti (t. y. išvydo) Išganytoją; subjektas nėra aktyvus, jam iš išorės lyg „nukrinta“ tam tikra dalykų padėtis. Veiksmažodis *gauti* pasirodo būtojo laiko kontekste, taigi įžvelgtina aktualizuotos galimybės, arba implikatyvinė, reikšmė (dar galima šią reikšmę interpretuoti ir kaip inchoatyvinę: plg. *gavau išvysti = išvydau*). Aptariamam atveju neatmestina ir modalinė nuo situacijos dalyvio nepriklausančios galimybės reikšmė: susiklostė palankios aplinkybės, kurios subjektui leido arba dėl kurių subjektas galėjo išvysti Išganytoją. Inchoatyvinė reikšmė rodytūsi semantiškai susijusi su gavimo reikšme: nemodaliųjų reikšmių lygmenyje perteikiamas dinaminis posesyvumas (t. y. gavimas) išplečiamas į abstraktesnius kontekstus, – veiksmažodis *gauti* ima reikšti gavimą abstrakčių reiškinių, pirmiausia tokių, kaip percepcinės būsenos.

Modalinė nuo situacijos dalyvio nepriklausančios galimybės (ang. *participant-external possibility*) interpretacija akivaizdesnė neigiamuose kontekstuose, plg.:

- (20) *Giwasfis zmogus fu numirufiu iau daugefne negaun fuffikalbeti / fu iū paffilinkfminti*
<...> (BP II 407,24)
arba:
- (21) <...> *Euangelia taip fskubbei / Linkfmina griefchnaghi stiprei / Sakidama flink kriþiaufpi / Sokne ilfetis ne gauþi / Nei pri ta wiþfu darbu.* (BG 71,24–72,2)

Pateiktuose pavyzdžiuose formų *negaun* ir *negausi* reikšmė perfrazuotina kaip „subjektas negali / negalės daryti X, nes yra / bus nepalanki dalykų padėtis, nepriklausoma nuo paties subjekto“.

Kitoje BP vietoje – tikslo sakinyje – *gauti* reiškia nuo situacijos dalyvio priklausančią galimybę (ang. *participant-internal possibility*), pvz.:

(22) *Bet Kristus todel fu Weidmaineis fuffieit / idant anus gautu apbarti / pamokiti ir ant tikro kelio wefti / <...>* (BP II 422, 6–8)

Sakinio subjektas – Kristus – savo paties pastangomis siekia sukurti tokią dalykų padėtį, t. y. su veidmainiais susieiti tam, kad galėtų juos apibarti, pamokyti ir į tikrąjį kelią išvesti.

Pastebėtina, kad, be *gauti*, BP galimybei reikšti vartojamas kitas veiksmazodis – *galėti*. Pastarojo vartosenos kontekstai kur kas gausesni ir platesni nei *gauti*: *galėti* realizuoja nuo situacijos dalyvio priklausančią ir nuo situacijos dalyvio nepriklausančią galimybę. Be to, šalia modalinių reikšmių būtojo laiko kontekstuose neretai aiški aktualizuota galimybė (arba implikatyvinė reikšmė), pvz.:

(23) *Eme potam akmenis / idant ant io meftu. Bet neteipo negaleia io iweikti / nefa ghis po akim iu stowedams / paffislepe / kaip anis io negaleia regeti / nei akmeneis ußgauti.* (BP I 327,4–6)

Akivaizdu, kad konstrukcijomis „**negalėjo** jo įveikti“ bei „jo **negalėjo** regėti“ implikuojama atitinkamai „neįveikė jo“ ir „neregėjo“. Deontiniam nuo situacijos dalyvio nepriklausančios galimybės potipiui reikšti Bretkūnas vartoja konstrukcijas *newalnu yra* „negalima“ ir *walia yra* „galima“. Kitaip nei aptartų galimybės raiškos vienetų atveju, veiksmazodžiu *gauti* perteikiama galimybė suvoktina kaip siekiamybė (arba pasiekimas): subjektas deda pastangų ir bando sukurti tokią situaciją, kad būtų palanku (ne)daryti X, o X paprastai yra norimas, geidžiamas, reikiamas.

Modalinė *gauti* vartoseną užfiksuota ir vėlesniuose XVII a. šaltiniuose. Išskirtinas D. Kleino giesmynas *Naujos giesmių knygos* (1666), kurį rengdamas Kleinas nemažai giesmių perėmė iš Zengštoko giesmyno (1612) (Michelini 2009, 5). Didžioji dalis giesmių versta iš vokiečių kalbos, – originalių giesmių esama bene tik trys. KING *gauti* dažniausiai reiškia nuo situacijos dalyvio nepriklausančią galimybę, pvz.:

(24a) 2. *Dußele manip alpftanti / Dwafféle wôs kyboja / Szirdis manije kremtafi / Daug rupin ir dumoja / Bet niekur gauna paf'ilfēt / O Diewe téikis man padēt / Kittaip turrēfu grimfti.* (KING 375,11–17)

(24b) *<...> mein Hertz im Leib sich nagt und frist / viel sinnet und betrachtet / und **findt doch nirgend** Rast noch Ruh / O lieber Gott spring du mir zu / ich muß sonst unter sincken.*(Michelini 2009, 243)

(25a) *Dūk Diewe tai Mums wiffaday / Czia iß ßirdies tikkėti / Ik gáufime Mes danguje
Dywdywus tús reggėti!* (KING 65,19–24)

(25b) <...> *Wir bitten dich / demütiglich / lehr uns deim Wort vertrauen / bis wir zugleich /
im Himmelreich / das Wunderwerck anschauen.* (Michelini 2009, 88)

(24a) pavyzdyje teigiama, kad širdis negali pailsėti, nes tam tikros išorinės aplinkybės (t. y. dūšėlė alpstanti, dvaselė vos kybojanti) neduoda jai ramybės, o (25a) pavyzdyje prašoma Dievo sukurti tam tikrą dalykų padėtį (t. y. leisti iš širdies tikėti), kad sakinio subjektas galėtų „danguje dywdyvus tuos regėti“. Iš šalia lietuviškų pavyzdžių pateiktų vokiškų atitikmenų akivaizdu, kad Kleino giesmyne vengta pažodinio vertimo: lietuviškame tekste vartojamas *gauti* galimybės reikšme neturi leksinio atitikmens analogiška reikšme vertimo šaltinyje. Negana to, veiksmožodis *gauti* nuo situacijos dalyvio nepriklausančios galimybės reikšme pasirodo ir vienoje iš originalia laikomų giesmių, – veiksmožodžio *gauti* pasirinkimas čia laisvas ir nevaržomas vertimo šaltinio kalbos, plg.:

(26) *8. Ieib weln's nejokią negandą Per wági / ar per raganą Liems nedarytu: nei žwėris
Pri ju negautu artintis / Aptwerk wiffū padwaryas Nū jū attolink iškadas.* (KING
174,5–9)

Pateiktame pavyzdyje prašoma sukurti tokią dalykų padėtį (t. y. aptverti visų padvarjas, atitolinti iškadą), kad žvėris prie jų negalėtų artintis. Tokiu atveju galima kalbėti apie savarankišką modalinės galimybės reikšmės formavimąsi lietuvių kalbos *gauti* semantinėje struktūroje.

Ne visada aišku, koku sintaksiniu ryšiu susijęs akvizityvinis veiksmožodis *gauti* su bendratimi ir vardažodiniu objektu: ar vardažodinis objektas priklauso nuo bendraties, ar nuo pagrindinio predikato – veiksmožodžio *gauti*, pvz.:

(27) *5. Káulai ßie ir kunas ßis Kirmiu éfam's tur fugruti / Ir y miltū dulkes jis zémeje
fuputi: Ij žalczei gaus fufwarbyt Ij praryt Nieks iß jo tur buti.* (KING 438,3–9)

Pateiktą pavyzdį įmanoma interpretuoti ir kaip *žalčiai [gaus jį] susvarbyt*, ir *žalčiai [gaus susvarbyt] jį*. Tokie atvejai atvejai interpretuoti kaip ribiniai tarp nedomalines ir modalinės reikšmės lygmenų: jei vardažodinį objektą valdo pagrindinis predikatas *gauti*, turime nedomalinę reikšmę, o jei prie veiksmožodžio *gauti* šlyjanti bendratis – modalinę (šiuo atveju galimybės) reikšmę.

Gauti modaline galimybės reikšme randamas ir vėlesniuose Kleino giesmyno leidimuose: ir Rikovijaus, ir Šusterio giesmyne užfiksuoti *gauti* pavyzdžiai realizuoja nuo situacijos

dalyvio nepriklausančią galimybę, o Šusterio giesmyne aptikti bent keli pavyzdžiai, kur *gauti* turi nuo situacijos dalyvio priklausančią reikšmę, pvz.:

(28) *Taczau del Kristaus mufū wel Malone tawo téfazel Ieyb aß tawę miel's Pone Toley / koley Gijwas likfu Ik užmikfu / Laupfint gáucžau / Irgi danguje rijkáučžau!* (ŠG 192,22–193,4)

Šiuo atveju pageidaujama dalykų padėtis („kad liaupsinti gaučiau“) priklauso ne nuo išorinių aplinkybių, o nuo paties subjekto valios ir norų.

Tai, kad *gauti* senuosiuose raštuose (ir verstose, ir originaliomis laikomose tekstų dalyse) užfiksuotas galimybės reikšmė, paaiškina, kodėl *gauti* dabartinėje bendrinėje kalboje dažnesnis reikšdamas galimybę (žr. Jasionytė-Mikučionienė 2014): galima daryti prielaidą, kad dažnesnė reikšmė yra senesnė. Dabartinėje lietuvių kalboje veiksmožodžio *gauti* pavyzdžių, realizuojančių nuo situacijos dalyvio priklausančią galimybę, nerasta (žr. Jasionytė-Mikučionienė 2014), – *gauti* ištiesai perteikia nuo situacijos dalyvio nepriklausančią galimybę. Turint minty, kad nuo situacijos dalyvio priklausiančios galimybės atvejų užfiksuota ir XVI a., ir XVII a. šaltiniuose, galima teigti, kad kalbama galimybės reikšmė yra senesnė nei nuo situacijos dalyvio nepriklausiančios galimybės reikšmė ir ilgainiui nunykusi. Pastarajai prielaidai neprieštarutų ir van der Auweros bei jo kolegų pastebėjimas, kad veiksmožodžiai, savo pirminėmis leksinėmis reikšmėmis perteikiantys dinamiškas situacijas, pirmiausia, tikėtina, išplėtoja modalinę nuo situacijos dalyvio priklausiančią reikšmę, o vėliau – nuo situacijos dalyvio nepriklausiančią (van der Auwera *et al.* 2009, 292). Atvejų modalinės būtinybės reikšmės, galimės įžiūrėti *gauti* semantinėje struktūroje dabartinėje bendrinėje lietuvių kalboje, tirtuose senuosiuose raštuose neužfiksuota: modalinė būtinybės reikšmė gali būti vėlesnė nei galimybės reikšmė, juolab kad semantinė raida iš modalinės galimybės į modalinę būtinybę paliudyta ir gerai dokumentuota pasaulio kalbose (žr. Narrog 2010). Be to, analizuojant medžiagą pastebėta, kad esama tam tikro arealinio modalinių *gauti* reikšmių pasiskirstymo: iš analizuotų XVI–XVII a. tekstų išskirtini Mažosios Lietuvos tekstai, kuriuose *gauti* rastas modaline reikšme. LKŽe duomenimis, veiksmožodžio *gauti* pavyzdžiai, iliustruojantys būtinybės reikšmę, charakteringi Vakarų, o galimybės reikšmę iliustruojantys pavyzdžiai – Vakarų ir Šiaurės Lietuvai, nors modalinė *gauti* vartosena užfiksuota ir kitose vietovėse (*gauti* būtinybės bei (arba) galimybės reikšme teikiamas Zanavykų šnektos (2006), Kupiškėnų (2007), Kazlų Rūdos (2008) žodynuose).

Skirtingai nei *gauti*, *tekti* kaip modalinis veiksmožodis senuosiuose lietuvių kalbos raštuose labai menkai paliudytas. DP aptiktas veiksmožodžio *tekti* pavyzdys, lyg ir rodantis modalinę nuo situacijos dalyvio nepriklausiančios galimybės reikšmę. Šia

reikšme modalinis veiksmažodis eina beasmenėje konstrukcijoje su datyvo subjektu ir objekto komplementu, reiškiamu bendratimi, pvz.:

(29a) <...> *škubinkimes: idánt' múmus wêikei ju ieis bût' / ir wêikei Chrístaufþ atêit' tékty* <...> (DP 543,41–42)

(29b) <...> *wþytko chčiwošcia špieþmy áby fie nam rychlo z nimi býc /y rychlo do Chrýstufá przyść doftálo* <...> (WP₁ 590,35)

(29a) pavyzdyje šalutiniame tikslo sakinyje su jungtuku *idant* esanti tariamosios nuosakos forma *tektų* perteikia tokią galimybę, kurią laiduoja išorinės aplinkybės: kalbėtojas ragina atlikti tai, dėl ko atsirastų tam tikra galimybė. Veiksmažodžio *tekti* reikšmė kalbamui atveju galėtų būti perfrazuojama kaip „jei pasiskubinsime, pas Kristų ateiti **galėsime**“. Kadangi DP yra neoriginalus darbas, be to, žinant, kad Daukša mėgino tekstus perteikti nenukrypstant nuo lenkiškųjų šaltinių, konstrukcijos su *tekti* pavartojimą gali būti lėmusi vertimo šaltinio kalba, būtent lenkiškame tekste pavartota veiksmažodžio *dostać* ‘gauti; pakliūti, patekti kur’ forma *doftálo* (žr. (29b) pavyzdį). Dėl to, remiantis vienu pavyzdžiu, sunku pasakyti, ar XVI a. *tekti* jau turėjo modalinę galimybės reikšmę ar bent jos užuomazgų, ar modalinė reikšmė buvusi perimta (/nukopijuota) iš vertimo šaltinio.

Iš kitų analizuotų senųjų lietuvių kalbos šaltinių *tekti* kaip modalinis veiksmažodis randamas pavartotas vėlesniame XVII a. tekste *Knygoje nobažnystės krikščioniškos* (1653 m.). KN parašyta viduriniu rašomosios kalbos variantu, paremtu vakarų aukštaičių šiauliškių tarmės pagrindu. KN giesmyne bei maldyne užfiksuoti du *tekti* pavyzdžiai, kurie perteikia nuo situacijos dalyvio nepriklausančią galimybę (30 pavyzdys) bei nuo situacijos dalyvio nepriklausančią būtinybę (31 pavyzdys):

(30) *O Iezau kad teks fulaukti / Táwę kada pameylauti?* (KN G 135,45)

(31) *Kwitawojáy mus jau / mielaþbirdingás ir giárás Pone / iþ práejufiu grieku / idánt mums lofkoþp' táwo nebutu klaute / ir íia ir anuo metu kad mums teks stotifi pobayfiojá ir teyfiojá fuda táwojá:* (KN M 36,12–15)

Kadangi KN verstinis tekstas, sunku pasakyti, ar modalinės reikšmės nebuvo nukopijuotos. Remiantis tik keliais *tekti* kaip modalinio veiksmažodžio pavyzdžiais, kalbėti apie modalinių reikšmių vietą kalbamo veiksmažodžio semantinėje struktūroje XVI–XVII a. keblu. Kaip nurodo LKŽe, modalinė būtinybės reikšmė užfiksuota tik XIX a. tekstuose, taigi modalinių reikšmių raida *tekti* atveju galėjo būti vėlyvesnė.

Veiksmažodžių *gauti* ir *tekti* nmodalinė ir modalinė vartoseną skirtinguose senuosiuose raštuose apibendrinta lentelėse:

Amžius	Šaltinis	Vartosenos tipas	
		Nemodalinis <i>gauti</i>	Modalinis <i>gauti</i>
XVI a.	BP	+	+
	BG	+	+
	WP ₂	+	-
	DP	+	-
XVII a.	ZEE	+	-
	ZG	+	-
	KN	+	-
	SG	+	-
	MT	+	-
	ChST	+	-
	RP _s	+	-
	PS	+	-
	KING	+	+
	RG	+	+
ŠG	+	+	

4 lentelė. Nemodalinė ir modalinė veiksmažodžio *gauti* vartoseną

Amžius	Šaltinis	Vartosenos tipas	
		Nemodalinis <i>tekti</i>	Modalinis <i>tekti</i>
XVI a.	BP	+	-
	WP ₂	+	-
	DP	+	+
XVII a.	ZEE	+	-
	ZG	+	-
	KN	+	+
	ChST	+	-
	RP _s	+	-
	PS	+	-
	KING	+	-
	RG	+	-
	ŠG	+	-

5 lentelė. Nemodalinė ir modalinė veiksmažodžio *tekti* vartoseną

Remiantis veiksmažodžių *gauti* ir *tekti* vartoseną analizuotuose senesiuose lietuvių kalbos raštuose, semantinė akvizityvinių veiksmažodžių struktūra XVI–XVII a. atrodytų taip:

<i>gauti</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Konkretusis ir abstraktusis dinaminis posesyvumas 2. Sėkmingas pasiekimas 3. Gaudymas 4. Modalinė nuo situacijos dalyvio priklausanti galimybė 5. Modalinė nuo situacijos dalyvio nepriklausanti galimybė

6 lentelė. *Gauti* semantinė struktūra XVI–XVII a. lietuvių kalbos raštuose

<i>tekti</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Konkretusis ir abstraktusis dinaminis posesyvumas 2. <i>neig.</i> „trūkti, neužtekti“ 3. Judėjimas 4. Fizinis poveikis ?5. Modalinė nuo situacijos dalyvio nepriklausanti galimybė ?6. Modalinė nuo situacijos dalyvio nepriklausanti būtinybė

7 lentelė. *Tekti* semantinė struktūra XVI–XVII a. lietuvių kalbos raštuose

5 Išvados

1. Akvizityvinis veiksmažodis *gauti* nagrinėtuose XVI–XVII a. šaltiniuose geriau paliudytas nei veiksmažodis *tekti*. *Gauti* įsitvirtinęs kaip dinaminio posesyvumo raiškos priemonė.

2. Struktūriniai modeliai, kuriuose pasirodo nagrinėjami akvizityviniai veiksmažodžiai, skiriasi: veiksmažodis *gauti* (ir teigiamos, neigiamos jo formos) vartojamas asmeninėse konstrukcijose, o veiksmažodis *tekti* – ir asmeninėse, ir beasmeninėse (dažniau).

3. Iš užfiksuotų nemodalinių *gauti* bei *tekti* reikšmių dažniausiai pasitaikanti – dinaminio posesyvumo reikšmė. Be pastarosios, *gauti* dar perteikia sėkmingo pasiekimo, gaudymo reikšmes, o *tekti* – nevalingo judėjimo, fizinio poveikio, taip pat reikšmę „trūkti, neužtekti, nepakakti“.

4. Remiantis veiksmažodžio *gauti* vartosena neoriginaliuose ir originaliais laikomuose nagrinėtuose tekstuose, galima teigti, kad XVI–XVII a. kalbamas veiksmažodis jau galėjo realizuoti modalinę galimybės reikšmę. Lyginant su *tekti*, modalinė *gauti* vartosena analizuotuose senuosiuose raštuose akivaizdesnė. Struktūriniame modelyje su objekto bendratimi *gauti* realizuoja aktualizuotą galimybę, nuo situacijos dalyvio priklausančią ir nuo situacijos dalyvio nepriklausančią galimybę. Modalinė būtinybės reikšmė, būdinga dabartinei *gauti* vartosenai, neužfiksuota, – manytina, kad būtinybės

reikšmė vėliau susiformavusi. Žvelgiant į kelis veiksmažodžio *tekti* modalinės vartosenos pavyzdžius, kalbėti apie modalinių reikšmių vietą kalbamo veiksmažodžio semantinėje struktūroje keblu.

5. Veiksmažodžiu *gauti* realizuojama galimybė dinamiškesnė nei kitomis leksinėmis priemonėmis perteikiama: *gauti* reiškiamo veiksmo subjektas deda pastangų ir bando sukurti tokią situaciją, kad būtų palanku (ne)daryti X, o X paprastai yra tai, ko subjektas nori, geidžia ar kurio jam reikia.

6. Straipsnyje daroma prielaida, kad nuo situacijos dalyvio priklausanti galimybė pirmiau susiformavusi nei nuo situacijos dalyvio nepriklausanti galimybė. Nuo situacijos dalyvio priklausančios galimybės, paliudytos senuosiuose XVI–XVII a. tekstuose, šiandieninėje lietuvių kalbos *gauti* vartosenoje nebėra.

7. Modalinė *gauti* vartoseną būdinga Mažosios Lietuvos tekstams, be to, iš LKŽe pateiktų naujesnių nei senieji raštai duomenų akivaizdu, arealinis modalinių *gauti* reikšmių pasiskirstymas išlikęs: būtinybės reikšmės būdingos Vakarų, o galimybės – Vakarų bei Šiaurės Lietuvai.

Padėka

Nuoširdžiai dėkoju anoniminiams straipsnio recenzentams už vertingas pastabas, taip pat profesorei Aurelijai Usonienei už pagalbą tvarkant galutinį straipsnio variantą.

Santrumpos

ACC	galininkas
AdvP	prieveiksmio grupė
DAT	naudininkas
GEN	kilmininkas
INF	bendratis
LOC	vietininkas
<i>neig.</i>	neigiama forma
NOM	vardininkas
NP	vardažodžio grupė
PP	prielinksnio grupė

Duomenų šaltiniai

Senieji raštai

- BG – [Jonas Bretkūnas,] Giefmes Duchaunas [...] IŃpauftas Karaliauczuie / per Iurgis Osterbergera 1589. (Elektroninis tekstas 2002, rengė Ona Aleknavičienė, Ineta Krampaitė, konkordancijas rengė O. Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=12>).
- BP – [Jonas Bretkūnas,] POSTILLA Tatai eŃti Trumpas ir Praftas IŃchguldimas Euangeliu / Ńakamuiu BaŃzniczoie KrikŃchcŃzionifchkoie / nũg Aduento ik Waeliku. Per Iana Bretkuna Lietuwos Plebona Karaliaucziui Prufũfu. IŃŃpaude Karaliaucziui Iurgis Osterbergeras. Mæta Pono 1591. (Faksimilinis leidinys: Jono Bretkũno POSTILĖ [1591], Studija, faksimilė ir kompaktinė plokštelė, parengė Ona Aleknavičienė, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005).
- DP – [Mikalojus Daukša,] PoŃilla CATHOLICKA. [...] Wilniui / Drukarnioi Akadẽmios SOCIETATIS IESV, A. D. 1599. (Elektroninis tekstas 2006, rengė Veronika Adamonytė, Milda Lučinskienė, Jūratė Pajėdienė, Mindaugas Ńinkũnas, Eglė Ńilinskaitė, Ona Aleknavičienė, 188 konkordancijas rengė V. Adamonytė, M. Lučinskienė, J. Pajėdienė, M. Ńinkũnas, E. Ńilinskaitė, O. Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=2>).
- WP₁ – PoŃilla Catholicka MnieyŃza [...] PrzeŃ D. Jakvba Wuyka [...] W Krakowie, 1590 (VU bibliotekos egzempliorius (sign. II 5343), taip pat Palionis Jonas (red.) 2000, *Mikalojaus Daukšos 1599 metų POSTILĖ ir jos Ńaltiniai*, Vilnius: Baltos lankos).
- WP₂ – Wolfenbũttelio postilė. ISCHGVLDIMAS EVANGELIV PER WISVS METTVS, SVRINKTAS DALIMIS ISCH DAVGIA PASTILLV [...] (Elektroninis tekstas 2007–2008, rengė Jolanta Gelumbeckaitė, konkordancijas rengė J. Gelumbeckaitė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=37>).
- PS – Punktay sakimu nu adwenta iki gawienes / par Kuniga Kastantina Szyrwida senowie iszduoti; o dabar darbu ir łobiu Kuniga Leona Montwida... isznauje iszŃpausti. Wilnui: Spaustuwej Jozapa Zawadzki. 1845.
- SG – [Saliamonas Mozerka Slavočinskis,] GIESMESTIKIEIMVYKATHOLICKAM PRIDIARANCIAS, o per metu Ńwiẽtes giedamas: Kuriũp prifiduoda PŃalmay Dowida. Ń. [...] Auctore SALOMONE MOZERKA SLAWOCZYNSKI [...] VILNÆ, Typis Academicis Societatis IESV, Anno Dni 1646. [Fotografuotinis leidimas: S. M. Slavočinskis, Giesmės tikėjimui katalickam priderančios 1646, paruošė Jurgis Lebedys, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros

191 leidykla, 1958. (Elektroninis tekstas 2003, rengė Ričardas Petkevičius, Birutė Kabašinskaitė, konkordancijos rengė R. Petkevičius, B. Kabašinskaitė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=10>).

- ChST – [Samuelis Boguslavas Chylinskis,] BIBLIA tatey ira Rasztas Szwętas seno ir naujo TESTAMENTA. Pirmą kartą dabar perguldytas Lietuwiszkaū liežuwiū. užmariofe. nog Samuelies Baguslawo CHylinska. Lietuwniko. ó nakłodu Diewo-baymos Karalistes Anglios, už karalawima Jo Milistos Karalaus, KAROLO ANTROIA Karalaus Anglios, Szkocios, Irlandios ir Francios. (Senasis Testamentas: Gina Kavaliūnaitė, Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija. Senasis Testamentas 1. Lietuviško vertimo ir olandiško originalo faksimilės. = Vetus Testamentum lingua donatum a Samuele Boguslao Chylinski unā cum texto belgico, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas).
- KING – [Danielius Kleinas,] NAUJOS GIESMJU KNYGOS [...] Taipajeg MALDU KNYGELES didžaufey Bážnyczofe wartojamos / Su labay priwalingu Pirm=pamokinimu bias Knygeles lkaitanczju / Patogiej fuguldytos ir isdūtos. KARALAUZUJE Išpaude fawo išfíradimais PRIDRIKIS REUSNERIS Metúfe M. DC. LXVI. [1666]. (Elektroninis 194 tekstas 2006, rengė Vaidotas Rimša, Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos rengė M. Šinkūnas, V. Rimša, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=41>).
- KN – KNIGA Nobažniftes Krikščionifzkos / Ant gárbos Diewuy TRAYCEY Szwentoy Wienatijam: Ant wartoimá Bážnicioms dides Kunigiftes Lietuwos iBduotá. KIEDAYNISE, DRVKAWOIA, IOCHIMAS IVRGIS RHETAS, Meatu Poná, 1653. (Elektroninis tekstas 2007–2008, rengė Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos rengė M. Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=21>).
- RG – [Danielius Kleinas, Jonas Rikovijus,] [...] Naujos Su pritarimu wifū Bažicôs mufu Lietuwojė Mokitojū pagérintos GIESMJU KNYGOS, Taipojeg MALDU KNYGELES, Labjaufey Bážnyčofė Wartojimos Patogiej futaititos ir Bwežey iBdutos per M. Iona Rikowią / Norkičū Kleboną. KARALAUZUJE, Išfpauptos per PRIDRIKIO REUSNERO, paliktą NaBę / 1685. (Elektroninis tekstas 2004, rengė Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos rengė Ona Aleknavičienė, V. Zinkevičius, M. Šinkūnas, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=51>).
- ŠG – [Danielius Kleinas, Frydrichas Šusteris,] Naujos giesmių knygos, 1704. (Elektroninis tekstas 2008, rengė Mindaugas Šinkūnas; konkordancijos rengė Mindaugas Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=33>).
- RPs – [Jonas Rėza,] Der Pfalter Davids Deutch vnd Littawifch. PSALTERAS DOWIDO VVOKISCHKAI BEI LIETUWISCHKAI. Karaliautžje Prussfu per Lorintžu Segebadu / Mætossá Chriftaus 1625. (El. tekstas, rengė R. Fecht,

- M. Šinkūnas, konkordancijos rengė R. Fecht, M. Šinkūnas, V. Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=5>).
- ZEE – [Lozorius Zengštokas,] Evangelias / bei Epistolas [...] Išchspauftas Karalaucziue per Iona Fabriciu / Metu M. DC. XII. [1612]. (Elektroninis tekstas 2007, rengė Ona Aleknavičienė, Giedrė Olsevičiūtė, konkordancijos rengė O. Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=3>).
- ZG – [Lozorius Zengštokas,] GIESMES Chrikfczionifchkos ir Duchauñifchkos [...] ANNO [MD]C XII. [1612] Išchspauftos Karaliaucziuiie Prufuu / Per Ioną Fabriciu. (Elektroninis tekstas 2003, rengė Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos rengė Mindaugas Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=8>).
- MT – [Simonas Vaišnoras,] Žemčiūga Teologiška, 1600. (Elektroninis tekstas 2003, rengė Vilma Zubaitienė, konkordancijos rengė Vilma Zubaitienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=36>).

Žodynai

- Fraenkel, Ernst. 1962, 1965. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: C. Winter-Universitätsverlag, Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht (Indogermanische Bibliothek).
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (www.lkz.lt).
- Pupkis, Aldonas. 2008. *Kazlų Rūdos šnektos žodynas*. Vilnius: LKI.
- Smoczyński, Wojciech. 2007. *Słownik etymologiczny języka litewskiego = Lietuvių kalbos etimologinis žodynas*. Wilno: Uniwersytet Wileński.
- Vosylytė, Klementina. 2007. *Kupiškėnų žodynas*. Vilnius: LKI.
- Zanavykų šnektos žodynas*, T. 1. 2006. Vilnius: MELI.

Literatūros sąrašas

- Aleknavičienė, Ona. 2005. *Jono Bretkūno Postilė: studija, faksimilė ir kompaktinė plokštelė*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Gronemeyer, Claire. 2001. On Deriving Complex Polysemy: The Grammaticalization of *Get*. *Laying the Boundaries of Syntax: Studies in the Interfaces Between Syntax, Semantics and Lexicon*, PhD diss., Lund University. 173–221.
- Heine, Bernd. 1997. *Possession: Cognitive Sources, Forces, and Grammaticalization* (Cambridge Studies in Linguistics).
- Heine, Bernd & Tania Kuteva. 2002. *World Lexicon of Grammaticalization*. CUP.
- Jasionytė-Mikučionienė, Erika. 2014. *Gramatinimas lietuvių kalboje: modalinių reikšmių susidarymas*. Daktaro disertacija. Vilnius: VU leidykla.

- Lenz, Alexandra. 2008. *On the Grammaticalization of GIVE and GET Verbs in West Germanic Languages*. Paper presented at the 4th International Conference “New Reflections on Grammaticalization”, July 16–19, in Leuven, Belgium.
- Michelini, Guido. 2009. *D. Kleino Naujos Giesmju knygos. Tekstai ir jų šaltiniai*. Vilnius: Versus aureus.
- Payne, Doris. 2009. Is possession mere location? Contrary evidence from Maa. *The Expression of Possession* (The expression of cognitive categories; 2). McGregor, William B., ed. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 107–143.
- Takahashi, Kiyoko. 2006. Grammaticalization paths of the Thai verb *dây*: A corpus-based study. Paper presented at the 16th Annual Meeting of the Southeast Asian Linguistic Society, Jakarta, Indonesia. http://lingweb.eva.mpg.de/jakarta/seals/Takahashi_SEALS_XVI_Abstract.pdf (žiūrėta 2009 m. sausio 4 d.).
- Tragel, Ilona & Külli Habicht. 2012. Grammaticalization of the Estonian *saama* ‘get’. *The Art of Getting: GET verbs in European languages from a synchronic and diachronic point of view*. Lenz, Alexandra & Gudrun Rawoens, eds. Special issue of *Linguistics*. Vol. 50 (6), 1371–1412.
- Usonienė, Aurelija & Erika Jasionytė. 2010. Towards grammaticalization: Lithuanian acquisitive verbs *gauti* (‘get’) and *tekti* (‘be gotten’). *Acta Linguistica Hafniensia* 42 (2), 199–220.
- van der Auwera, Johan, Petar Kehayov & Alice Vittrant. 2009. Acquisitive modals. *Cross-linguistic studies of tense, aspect and modality*. Hogeweg, Lotte, Helen de Hoop & Andrej Malchukov, eds. Amsterdam: John Benjamins. 271–302.
- Viberg, Åke. 2002. Polysemy and Disambiguation Cues Across Languages: The Case of Swedish *få* and English *get*. *Lexis in Contrast*, Altenberg B. & S. Granger, eds. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 119–150.
- Wälchli, Bernhard. 1996. Two Cases of Necessive Modality in the NEE Area: External Necessity Deriving from Modal Verbs and the Latvian-Livonian Debitive as a Case of Parallel Grammaticalization. *Narmon’Gi. Arbeitspapiere des Berner Projekts zur vergleichenden Darstellung der nordosteuropäischen Sprachen* 1. Christen, Simon, Jan Peter Locher & Bernhard Wälchli, eds. Bern: Universität Bern. 42–51.

Įteikta 2015 m. rugpjūčio mėn.